

*Чем более точна наука, тем больше можно
из нее извлечь точных предсказаний.*

А. Франс

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ

УДК 658.01

**Пономаренко В. С.
Гонтарева І. В.**

ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ СИСТЕМОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Визначено і проаналізовано основні підходи до оцінки ефективності підприємства, виділено їх недоліки. Запропоновано новий консолідований підхід щодо оцінки системної ефективності функціонування і розвитку підприємства.

Аннотация. Определены и проанализированы основные подходы к оценке эффективности предприятия, выделены их недостатки. Предложен новый консолидированный подход к оценке системной эффективности функционирования и развития предприятия.

Annotation. Basic approaches to the estimation of efficiency of enterprise are certified and analyzed, their failings are selected. The new consolidated approaches to the estimation of system enterprise efficient functioning and development are offered.

Ключові слова: підходи щодо оцінки ефективності, системна ефективність, результати, витрати, функціональна організованість, системні властивості ефективності

Проблема оцінки ефективності господарської діяльності в поєднанні із проблемою управління стійким розвитком підприємства завжди була однією з основних в економічній науці. Висуванню цієї проблеми на передній план у сучасних дослідженнях сприяє прискорення науково-технічного прогресу, відповідно, інтелектуалізація виробництва, скорочення життєвих циклів продукції й технологій; ускладнення світогосподарських зв'язків, відповідно, виникнення нових форм конкурентної боротьби, кооперації, альтернатив використання капіталу й одночасно вимоги уніфікації підходів до організації господарської діяльності; виснаження багатьох джерел природних ресурсів і погіршення екологічної обстановки. Це взаємообумовлює природні, соціальні й економічні фактори розвитку, отже, вимагає переходу від суто економічної оцінки ефективності діяльності підприємства до соціально-економічних показників.

Оцінка ефективності рішень комплексних проблем, що супроводжують сучасні процеси функціонування і розвитку підприємства, – найважливіше науково-практичне завдання, що безпосередньо зачіпає інтереси всіх прямих і непрямих учасників господарської діяльності. Згідно з принципом необ-

хідного розмаїття Ешбі, комплексним проблемам повинна відповідати комплексна методика розрахунку ефективності, без якої неможливе управління, орієнтоване на кінцевий результат. Комплексна оцінка набуває рис системності при дотриманні таких обов'язкових принципів, як облік всіх основних і супутніх результатів діяльності; відображення рівня використання всіх видів як матеріальних, так і нематеріальних ресурсів; забезпечення об'єктивності і достовірності. А оскільки вона буде застосовуватися для управління підприємством, тобто соціально-економічною системою, – її слід розглядати як оцінку системної ефективності господарської діяльності.

Розробкою різних аспектів системної ефективності займалися багато відомих вчених як в Україні, так і за кордоном. Серед сучасних авторів, чії роботи зробили особливий внесок у структуру і зміст цього дослідження, можна виділити таких зарубіжних вчених: Ст. Бір, П. Друкер, Р. Коуз, Р. Лукас, М. Мейєр, Д. Норт, Д. Сінк, Р. Солоу, Й. Шумпетер; російських вчених: Г. Атаманчук, Ю. Глазьев, О. Ємельянов, А. Колмогоров, Дж. Лафта, Г. Петухов; українських вчених: О. Амоша, В. Геєць, М. Згуровський, Ю. Лисенко. Ними були отримані загально визнані значимі результати. Проте наукові та практичні проблеми не можуть бути розв'язані раз і назавжди. На думку авторів, вирішені не всі проблеми і завдання, пов'язані з комплексною оцінкою господарської діяльності підприємства. Зокрема в літературі відсутній загально визнаний підхід до розуміння сутності ефективності, потребує уточнення системна теоретико-методологічна база до визначення сукупності чинників, що впливають на ефективність діяльності підприємства, а також систематизації та параметризації цієї сукупності; не визначена необхідність структуризації часткових показників і формування інтегрального.

Метою даної статті є проведення порівняльного аналізу підходів до оцінки ефективності функціонування та розвитку підприємства і розробка пропозицій щодо визначення системної ефективності його розвитку.

Термін "ефективність" в різних поєднаннях і стосовно різних явищ використовується в різних галузях науки і практики, а особливо широко – в економіці. Такі терміни, як: ефективність виробництва, ефективність управління, ефективне рішення, ефективність заходу і тому подібне, зустрічаються практично в будь-якій книзі з економіки. Але широке використання поняття "ефективність" не підкріплено загальноприйнятими інтерпретаціями завдань, умов й обмежень щодо його застосування. Існує розмаїття думок про суть явища, його характеристики та способи фіксації в показниках і вимірниках. Різні вчені і фахівці під ефективністю розуміють ступінь досягнення мети, інтенсивність функціонування системи, рівень організованості, вартість компанії і т. д. У деяких випадках застосовують як рівноцінні взаємопов'язані та взаємобумовлені між собою, але не рівнозначні поняття результативність, продуктивність, якість і ефективність. З цього приводу М. Мейєр [1, с. 13] зазначає: "Це відбувається у зв'язку зі змішанням понять оцінки і самої ефективності. Досить просто щось виміряти і назвати це ефективністю... Набагато важче відповісти на фундаментальні запитання. Перше з них: що таке ефектив-

ність? Друге з них: як її оцінити і виміряти?". Основною причиною змішання категорій "ефективність" і "показник ефективності" автори статті вважають цільову спрямованість оцінки при виборі оптимального чи раціонального варіанта управлінського рішення. Якщо мінімізувати витрати, то показником ефективності в розумінні особи, яка приймає рішення, буде обсяг витрат, якщо максимізувати прибуток – величина прибутку, якщо максимізувати відношення прибутку до витрат – рентабельність продукції. Насправді і витрати, і прибуток, і їх співвідношення є не ефективністю, а цільовою функцією – мірою досягнення поставленої мети.

З огляду на еволюцію розвитку економічної науки можна виділити п'ять основних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства:

1. *Оцінка ефективності діяльності підприємства співвідношенням результату – витрати.* Оцінка ефективності здійснюється співвідношенням передбачуваного або отриманого результату (ефекту) до витрат на його здобуття (найчастіше лише до їх операційної складової – витратний метод, або до всіх використовуваних ресурсів – ресурсний підхід) [2, с. 42, 101]. Методологічною базою такої оцінки є класична і неокласична теорія в економічній науці і принцип "стимул – реакція" у системології. Відповідно до принципу граничної економічної ефективності В. Парето вважає, що ефективна економічна система повинна знаходитися на межі граничного результату при заданих ресурсах [3, с. 255–256]. У даному принципі розглядається ефективність, що склалася в системах, які знаходяться в рівноважному стані, або за термінологією Й. Шумпетера – статична ефективність, коли неможливий приріст абсолютної величини ресурсів і повністю відсутня їх взаємозамінюваність. З точки зору системного підходу, співвідношення "результат – витрати" представляє підприємство у вигляді моделі "чорного ящика". Перераховуються входи в систему (ресурси) і виходи з неї (ефекти), сама внутрішня будова системи не розкривається зовсім. Найбільш складним етапом побудови "чорного ящика" є вибір з безлічі характеристик наявних входів і виходів мінімальної допустимої кількості тих презентативних параметрів, які досить повно описують цілі та умови функціонування об'єкта. При цьому відношення якогось одного результату, наприклад, прибутку до якихось конкретних витрат може бути презентативним лише в тому випадку, якщо це поведінка системи з обмеженою різноманітністю, що абсолютно неспецифічно для соціально-економічних систем. Тому, на думку О. Амощі і Є. Іванова, з якими згодні й автори статті, модель "чорного ящика" може використовуватися в економіці лише як спрощене застосування в умовах обмеженості інформації [4, с. 221].

З економічної точки зору, вимірювання ефективності лише співвідношенням результату – витрати – ресурсоемністю результату, зворотною величиною – ресурсовіддачею, або похідною від неї величиною – рентабельністю, має ряд недоліків: а) ресурсоемність не відображає необхідність, достатність і своєчасність отриманого ефекту для нормального функціонування і розвитку підприємства; б) незрозуміло, за рахунок чого виникла ефективність, її джерела і яким чином нею управляти, а також чи є можливість відтворення такого ж ефекту при тих же витратах. Адже кінцевий ефект господарської діяльності виникає не на виробництві, а при розподілі та споживанні його продукції; в) не уточнено, які ефекти і які витрати необхідно включити для загальної оцінки якості діяльності підприємства. Зокрема, інституційна теорія Р. Коуза і Д. Норта [5; 6] вимагає обліку транзакційних витрат, теорія людського капіталу – початкових витрат на його формування; г) і результати, і витрати повинні мати одну одиницю виміру (найчастіше вартісне вираження), а це навіть в суто економічних розрахунках викликає труднощі, наприклад, проблема оцінки нематеріальних активів, не кажучи вже про соціальні, психологічні або екологічні ефекти. Також можна відзначити проблему розрахунку ефективності при кардинальних змінах темпів розвитку підприємства, що призводять до порушення рівноваги на ринках праці, матеріальних ресурсів і готової продукції та роблять некоректними розрахунки в існуючих цінах.

2. *Оцінка ефективності на основі здатності використовувати свій потенціал.* Всесвітній банк стосовно держави визначає ефективність як здатність використовувати виробничий потенціал для задоволення суспільних потреб [7, с. 4]. Дане трактування відображається в багатьох наукових визначеннях і концепціях досліджуваного терміна. Т. Іванова і В. Приходько вважають, що всі школи менеджменту були направлені на пошук способів найбільш ефективного використання фізичного й інтелектуального потенціалу об'єкта управління в підприємницьких цілях [8, с. 165]. Такий підхід, на думку авторів статті, має багато спільного з визначенням коефіцієнта корисної дії технічних пристроїв і вимагає математично та фізично точного визначення самого потенціалу, умов його використання, що дуже рідко можливо в економіці. Оцінку ефективності через рівень використання стратегічного потенціалу підприємства займаються такі учені, як І. Ансофф, Л. Міротін, І. Отенко. Зокрема, в роботі Л. Міротіна і І. Ташбаєва [9, с. 472] ефективність оцінюється як міра відповідності фактичного результату тому, що можна було б досягти при всій повноті виконання системою своїх функцій у зовнішньому середовищі.

Автори статті вважають, що даний підхід недостатній для розуміння суті ефективності, оскільки він неповністю враховує операційні витрати на досягнення результату, а також час, необхідний для його досягнення, потрібну якість потенціалу і механізму його реалізації. У багатьох випадках повне використання потенціалу може призвести до втрати стійкості, зважаючи на відсутність резервів для усунення негативних відхилень у процесі функціонування.

3. *Оцінка ефективності на основі теорії ефективності процесу функціонування,* запропонована А. Колмогоровим, отримала свій розвиток у роботах Г. Петухова, В. Мухіна, В. Анфілатова, О. Ємельянова та А. Кукушкіна. Методологічною базою цього підходу є теорія масового обслуговування, що використовується в цілеспрямованих процесах. Під ефективністю вони розуміють комплексну операційну властивість процесу функціонування системи, що характеризує міру його пристосованості до досягнення мети (виконання завдання системи). При цьому вчені чітко вказують, що ефективність відноситься лише до процесу функціонування системи, а сама система характеризується якістю, тобто сукупністю істотних властивостей системи, що обумовлює її потенційні можливості використання за призначенням [10, с. 96; 11, с. 48]. Складовими ефективності визнаються:

а) результативність – показує ступінь відповідності отриманих результатів до їх планових значень;

б) ресурсоемність як відношення цільового ефекту до витрачених на його досягнення ресурсів всіх видів (трудових, матеріально-технічних, енергетичних, інформаційних, фінансових і т. п.);

в) оперативність, що визначається витратою часу, необхідною для досягнення мети функціонування.

До недоліків запропонованого підходу до оцінки ефективності можна віднести таке: а) ефективність конкретної соціально-економічної системи може бути правильно оцінена тільки на основі аналізу її внеску в досягнення цільових показників більш загальної системи, тому недостатньо говорити про рівень досягнення планових показників, необхідний ще аналіз рівня обґрунтованості цілей відносно потреб суспільства, процесів їх зростання та науково-технічного прогресу; б) відповідно до даного підходу ефективність функціонування в цілому може бути оцінена лише повним комплексом часткових властивостей, а конкретної форми об'єднання складових в єдину оцінку в роботах не наведено; в) час є специфічним, абсолютно не поновлюваним ресурсом, тому мало визначити його витрати, потрібно ще зрозуміти, наскільки своєчасно внесені витрати й отриманий необхідний ефект.

4. *Оцінка ефективності на основі показника стійкого розвитку підприємства.* Методологічною базою такої оцінки є теорія еволюціонізму, що розуміє під ефективністю темпи економічного розвитку, збалансовані по споживанню та збереженню, інвестиціям у виробництво та інфраструктуру і т. д. Найбільш відомою є модель стійкого розвитку Р. Лукаса

[12, с. 18]. Запропонована ним виробнича функція підприємства має вигляд:

$$PP = r \times A^a \times (ukL)^{1-b} \times k_0^c,$$

де PP – обсяг реалізованої продукції, який у даному випадку відповідає обсягу виробленої продукції;

A – середньорічне значення вартості матеріальних активів (фізичний капітал);

r – норма відсотка на капітал;

L – сукупні виробничі витрати праці;

u – частка праці в матеріальному виробництві;

k – рівень знань працівника модельованого підприємства;

k_0 – рівень знань середнього працівника у країні;

a, b, c – статистичні коефіцієнти.

Ефективною (стійкою, стабілізованою) траєкторією розвитку підприємства названа така, за якою фізичний і людський капітал мають нормативні, рівні та постійні темпи зростання.

Представлена модель має ряд недоліків, зокрема: а) методика визначення рівня знань працівників підприємства і країни відсутня; б) швидкість зміни фізичного капіталу пов'язана лише з макроекономічним показником – зростанням споживання населення країни. Це може бути правильним відносно розвинених країн, де основною часткою ВВП є споживання, але зовсім не відповідає ситуації, що склалася у країнах, які розвиваються; в) як рівноцінні використовуються поняття людського капіталу й інтелектуальної здібності персоналу; г) не враховуються чинники соціально-економічних відносин на виробництві.

Ближчою до мікрорівня й умов перехідної економіки є модель, розроблена колективом вчених під керівництвом В. Самочкіна [13, с. 189–191]. Під ефективно працюючим підприємством вони розуміють підприємство, що має економічний потенціал та забезпечує стійкий фінансовий стан у поточному періоді ("стійкість до оновлення" відповідно до першої термінології) і дозволяє йому освоювати за певні терміни таке число нових виробів, що потребує ринок. Це сприяє виживанню і розвитку підприємства ("здатність до оновлення"). Комплексна ефективність (названа показником гнучкості підприємства) є функцією від економічного потенціалу (стійкості до розвитку) і здатності до оновлення.

На думку авторів, можна виділити такі найбільш істотні недоліки, що обмежують сферу застосування даної моделі: а) повністю відсутній найважливіший елемент продуктивних сил – праця (людський капітал); б) не враховується необхідність оновлення не лише продукції, але і засобів праці; в) потенціал підприємства оцінюється лише фінансовою стійкістю поточної діяльності.

5. *Оцінка ефективності за рівнем задоволеності основних стейкхолдерів.* Методологічною базою цієї оцінки є інституційна теорія. Передбачається утримати на мінімально можливому рівні задоволеність всіх осіб, зацікавлених у результатах діяльності підприємства, – стейкхолдерів. Ефективність оцінюється через рівень трансакційних витрат при реалізації та формуванні формалізованих і неформалізованих правил, норм, шаблонів поведінки. Це досить часто призводить до суб'єктивізації розуміння ефективності.

Розгляд економічної ефективності як суб'єктивної категорії притаманний зарубіжним економістам, які ефективність представляють як відношення між цінностями результату і витратами на його досягнення для суб'єкта оцінки. Тут, найімовірніше, можна говорити про недостатність використання лише грошового еквівалента в розрахунках ефективності. Ціна предмета, що склалася десь і якимось, не може повністю відображати його корисність і значущість для конкретної ситуації і конкретного споживача. Індивідуалізація потреб, товарів і умов операцій позбавляє цінний вимір властивостей кількісних шкал, тобто здібності до однозначності виміру і можливості усереднення оцінок. У той же час, як вважає Ю. Осипов, принцип еквівалентності обміну споживчими благами може змушувати шукати відповідність, що склалася в нових умовах, але це не відміняє необхідності дотримання цього принципу в економіці [14, с. 49].

Деякі вчені намагаються піти шляхом формування відрізки показників, що описують різні аспекти господарської діяльності, не спираючись при цьому на якусь розвинену теоретико-методологічну основу. Так, Д. Сінк сукупний результат

функціонування системи і накопичений потенціал її подальшого розвитку характеризує такими показниками: а) прибутковість; б) економічність; в) якість продукції; г) інновативність; д) продуктивність; е) дієвість – ступінь досягнення мети; ж) якість трудового життя. Даний перелік охоплює тією або іншою мірою майже всі раніше розглянуті показники, за винятком оперативності. Загальну оцінку діяльності Д. Сінк називає результативністю, хоча допускає і часто застосовує термін "ефективність" [15]. Передбачається, що склад показників і їх структура може мінятися залежно від специфіки діяльності підприємства, проте відсутня методологічна база обліку ситуації. Виникає низка запитань: а) наскільки повним є цей перелік, оскільки існують і довші переліки й інші показники [16]; б) яким чином формувати список показників і взаємопов'язати їх під конкретне підприємство, щоб він не був надлишковим.

Можна зробити проміжний висновок про те, що: а) більшість авторів визнають поняття ефективності складним і комплексним; б) кожен з них наголошує на якихось окремих складових: результативність, ресурсоемність, оперативність, гнучкість, стійкість, суб'єктивність і т. д.; в) кожні з перерахованих властивостей ефективності можуть описуватися рядом показників, які застосовуються на практиці, але межі їх застосування не визначено; г) окремі показники й аспекти оцінки не розкривають суть поняття ефективності як результатуючої властивості, що залежить від багатьох різних чинників.

У зв'язку з недоліками, притаманними кожному з розглянутих п'яти підходів, автори статті пропонують розглядати оцінку системної ефективності функціонування підприємства, виходячи з необхідності поєднання різних економічних теорій, системного підходу, кваліметрії та теорії управління з таких позицій: а) система може створювати ефект, якщо вона має для цього необхідні та достатні за кількістю й якістю початкові потенційні передумови і може здійснювати процес їх використання, тобто функціонувати; б) можливість і стійкість функціонування визначається рівнем організованості процесів взаємодії елементів усередині системи та її взаємозв'язком із зовнішнім середовищем; в) взаємодія із зовнішнім середовищем, що постійно змінюється і ускладнюється, вимагає такої ж постійної видозміни і розвитку потенціалу підприємства; г) результат (ефект) повинен бути достатній для довгострокового стійкого розвитку підприємства; д) необхідною умовою достатності результату є його здатність збалансувати суперечливі інтереси стейкхолдерів.

Таким чином, під системною ефективністю автори розуміють ступінь функціональної організованості довгострокового стійкого відтворення цілеспрямованого результату діяльності соціально-економічної системи, що дозволяє їй максимально використовувати і розвивати свій потенціал в активній взаємодії із зовнішнім середовищем.

Дане визначення є дескриптивним. По суті воно представляє ефективність у вигляді моделі "сірого ящика", виділяючи зовнішні прояви ефективності та їх найбільш важливі фундаментальні ознаки. Воно охоплює за допомогою поняття "потенціал підприємства" можливості, які потрібні для досягнення необхідного результату в ході діяльності підприємства, і виражається наявністю та достатністю продуктивних сил як сукупності матеріальних елементів, робочої сили і техніко-технологічної бази; за допомогою поняття функціональна організованість – якість основних способів взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, відображає необхідність та цілеспрямованість результатів діяльності, а також динаміку процесів функціонування і розвитку. Отже, на якісному рівні опису сутності ефективності, сукупність її ознак повністю визначена, є вичерпною і не залежить від того, яка соціально-економічна система розглядається.

Автори статті підкреслюють системність категорії "ефективність" і виходять з того, що ефективністю функціонування та розвитку підприємства притаманні властивості холізму, емерджентності і синергетичності. Холізм (цілісність) виражається взаємозв'язком і взаємодією окремих видів ефективності. Кожен з видів ефективності виступає як причина і наслідок зміни іншого. Так, соціальні ефекти визначаються науково-технічним прогресом й економічним зростанням, і одночасно, соціальна сфера є важливим чинником економічної ефективності. Емерджентність – наявність властивостей системи, відсутніх у її елементів, виражається, зокрема, у пошуку компромісу між різними ефектами. Так, успіх інновації

залежить від раціонального співвідношення надбавки до ціни на новий виріб, додаткових витрат на його розробку й освоєння, додаткової споживчої вартості – тобто співвідношення між комерційною і народногосподарською ефективністю. Такий взаємозв'язок приводить до хаотичного або керованого, тобто більш швидкого, пошуку оптимальних за Парето багатокритеріальних задач і рівноваги за Нешем, коли агентам не вигідно порушувати співвідношення, що склалися. Синергетичність – підвищення або зниження ефективності системи відносно суми ефектів окремих елементів. Так, в ергатичній системі "користувач – комп'ютер" підвищення компетентності користувача може значно поліпшити загальну ефективність системи при тих же технічних характеристиках комп'ютера. Проте якщо комп'ютер використовується лише для набору текстів, то система ефективність буде нижча за потенційну ефективність і користувача, і комп'ютера. Для виробничих систем позитивна синергетичність може виражатися у визначенні і вирішенні проблеми "вузького місця", коли заміна одного елементу стрибкоподібно підвищує системну ефективність.

Таким чином, у результаті дослідження визначені та проаналізовані основні підходи до оцінки ефективності функціонування і розвитку підприємства, виділені їх недоліки. Авторами обґрунтовано новий консолідований підхід щодо оцінки ефективності підприємства, який ґрунтується на системному підході. Представлено описативне визначення категорії "системна ефективність функціонування і розвитку підприємства". Під системною ефективністю пропонується розуміти ступінь функціональної організованості довгострокового стійкого відтворення цільового результату діяльності соціально-економічної системи, що дозволяє їй максимально використовувати і розвивати свій потенціал в активній взаємодії із зовнішнім середовищем.

У подальших дослідженнях буде розглянуто параметри системної ефективності функціонування та розвитку підприємства, що описують головні джерела виникнення ефективності та принципи їх взаємодії.

Література: 1. Мейер М. Оценка эффективности бизнеса / М. Мейер, В. Маршалл; пер. с англ. А. О. Корсунской. – М.: Вершина, 2004. – 272 с. 2. Петухов Г. Б. Методологические основы внешнего проектирования целенаправленных процессов и целеустремленных систем / Г. Б. Петухов, В. И. Якунин. – М.: АСТ, 2006. – 504 с. 3. Лафта Дж. К. Эффективность менеджмента организации: учебн. пособ. / Дж. К. Лафта. – М.: Русская деловая литература, 1999. – 320 с. 4. Амоша А. И. Каноны рынка и законы экономики. Кн. 1. Методология экономико-математического анализа / А. И. Амоша, Е. Т. Иванов. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 420 с. 5. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз; пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2007. – 224 с. 6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М.: Начала, 1997. – 180 с. 7. Отчет о мировом развитии. – М.: Прайм-ТАСС, 1997. – С. 4. 8. Теория организации / Т. Ю. Иванова, В. И. Приходько. – СПб.: Питер, 2004. – 269 с. 9. Миротин Л. Б. Системный анализ в логистике: учебник / Л. Б. Миротин, Ы. Э. Ташбаев. – М.: Экзамен, 2002. – 480 с. 10. Анфилатов В. С. Системный анализ в управлении: учебн. пособ. / В. С. Анфилатов, А. А. Емельянов, А. А. Кукушкин; под ред. А. А. Емельянова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 368 с. 11. Мухин В. И. Исследование систем управления: учебник для вузов / В. И. Мухин. – М.: Экзамен, 2003. – 384 с. 12. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development / Robert E. Lucas // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol. 22. – P. 3–42. 13. Гибкое развитие предприятия: Эффективность и бюджетирование / В. Н. Самочкин, Ю. Б. Пронин, Е. Н. Логачева и др. – 2-е изд. доп. – М.: Дело, 2002. – 376 с. 14. Осипов Ю. М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю. М. Осипов. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 368 с. 15. Синк Д. С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Д. С. Синк. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с. 16. Друкер П. Эффективное управление предприятием / П. Друкер; пер. с англ. – М.: Вильямс, 2008. – 224 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Пономаренко В. С.

Стаття надійшла до редакції
20.12.2010 р.

УДК 658.012.12

Орлов П. А.

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ И ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Дан анализ существующих проблем в Украине в области управления качеством продукции (услуг), с одной стороны, на уровне государства, действующих законов и нормативных актов, а с другой – на уровне предприятий. Показано, что для обеспечения высокого качества и конкурентоспособности продукции необходимо гармоничное сочетание эффективной системы государственного регулирования в сфере обеспечения качества продукции (услуг) и социальной ответственности бизнеса, а также высокого уровня управления качеством на предприятиях. Обоснованы ведущая роль государственного регулирования и некоторые рекомендации по его совершенствованию.

Анотация. Надано аналіз існуючих проблем в Україні в галузі управління якістю продукції (послуг), з одного боку, на рівні держави, чинних законів і нормативних актів, а з іншого – на рівні підприємств. Показано, що для забезпечення високої якості й конкурентоспроможності продукції необхідне гармонійне поєднання ефективної системи державного регулювання у сфері забезпечення якості продукції (послуг) і соціальної відповідальності бізнесу, а також високого рівня управління якістю на підприємствах. Обґрунтовано провідну роль державного регулювання й деякі рекомендації з його вдосконалення.

Annotation. The analysis of existing problems in Ukraine in the field of product quality control (services), on the one hand, at the level of the state, laws in force and statutory acts, and on the another – at the level of the enterprises, is given. It is shown that for maintenance of high quality and competitiveness of production the harmonious combination of effective system of state regulation in the sphere of improvement of quality of production (services) and social responsibility of business and high level of quality management at the enterprises is necessary. The leading part of state regulation and some recommendations about its perfection are proved.

Ключевые слова: управление качеством, государственное регулирование, социальная ответственность, сертификация.

Проблеме управления качеством и конкурентоспособностью продукции посвящены работы Э. Деминга, Джурана Д. М., Ф. Кросби, К. Исикавы, А. Фейгенбаума, Гличева А. В., Коллегаева Р. Н., Глудкина О. П., Окрепилова В. В., Пономаренко В. С., Поддубной Л. И., И. Петровича, А. Катаева [1 – 8] и многих других ученых. Но некоторые аспекты проблемы остаются недостаточно разработанными.

Целью настоящей статьи является анализ существующих в Украине проблем в области управления качеством продукции и обеспечения социальной ответственности бизнеса, с одной стороны, на уровне органов государственной власти, действующих законов и нормативных актов, а с другой – на уровне предприятий, а также обоснование рекомендаций по их решению.

Существует огромное количество определений качества продукции. В соответствии с п. 3.1 стандарта ISO 9000 качество продукции или услуги – "это степень соответствия совокупности присущих ей характеристик требованиям". При